

AVALIACIÓN DOS RISCOS PENAIS PARA A AUGA: O PROXECTO EUROPEO “WATER CRIMES”

Luz María Puente Aba e Eva María Souto García*

O proxecto “Water Crimes”, financiado pola Comisión Europea, ten como finalidade avaliar os riscos penais para a auga. Neste artigo revísanse os principais tipos de perigo para a auga destinada ao consumo humano (auga doce e potable) identificados na investigación e que poden ser constitutivos de delito. Entre eles temos a contaminación e o envelenamento, a subtracción, a fraude, ou a corrupción. Finalmente, preséntanse propostas de solución para unha mellor prevención e persecución dos crimes a nivel europeo.

O PROXECTO EUROPEO “WATER CRIMES”

O proxecto “Water Crimes” (Inventory, Outlook and Assessment of Emerging Environmental Crimes against Water in Europe) foi concedido pola Comisión Europea (European Commission. Directorate – General Migration and Home Affairs) para o período do 18-01-2016 ao 17-05-2017. O coordinador do proxecto é o Istituto Superiore sui Sistemi Territoriali per L'innovazione (SITI – Italia), e del tamén forman parte: o Centro Ricerche e Studi su Sicurezza e Criminalità (RiSSC – Italia), o Regional Environmental Centre for Central and Eastern Europe (REC – Hungría), a Faculty of Criminal Justice and Security of the University of Maribor (Eslovenia) e a Universidade da Coruña (España).

O obxectivo do proxecto de investigación “Water Crimes” é levar a cabo unha análise estratéxica dos delitos relacionados coa auga en Europa. Trátase dunha preocupación que presenta grande relevancia no momento actual, non só a nivel nacional, senón tamén a escala europea. Tendo en conta a necesidade de salvagardar o acceso universal a un ben imprescindible como a auga, e os impactos altamente negativos que provocan os delitos que dalgún modo a afectan, resulta vital profundar nesta cuestión. A meta deste proxecto é avanzar no coñecemento desta problemática, mediante a realización das seguintes actividades:

- Realizar un inventario das diversas modalidades delitivas que afectan os recursos hídricos, e a xestión e a infraestrutura relacionadas co subministro de auga.
- Analizar o potencial impacto dos delitos relacionados coa auga en Europa.
- Formular unha sistemática dos principais riscos penais para a auga.
- Propoñer estratexias de prevención, sanción e reparación dos riscos e danos xerados polos crimes contra a auga.

O campo de estudo do proxecto circunscribíase á auga doce e á auga potable.

CLASIFICACIÓN DOS RISCOS PENAIS PARA A AUGA

A clasificación que a continuación se presenta é o froito das investigacións que cada membro do proxecto levou a cabo no seu propio país e tamén no resto de países que conforman a Unión Europea. Cabe destacar que as ameazas para a auga non proveñen só da contaminación, que sería o exemplo máis paradigmático, senón doutro tipo de comportamentos que tamén poden afectar de forma significativa o acceso universal

auga de calidade. Deste xeito, téñense identificado as seguintes fontes de riscos ou danos para auga:

Contaminación / envelenamento

A contaminación e/ou envelenamento constitúen un dos principais riscos para as augas. A súa orixe pode ser múltiple, procedendo esencialmente de actividades industriais, agrícolas ou gandeiras, pero tamén de actividades irregulares das Administracións públicas.

Xeralmente, implica a realización de vertidos de substancias contaminantes de diversa natureza (desde substancias químicas ata xurros) que contaminan as augas e as fan inadecuadas para consumo humano e, simultaneamente, adoitan constituir un risco ou dano para o medio ambiente. Cabe destacar que os comportamentos detectados poden ser dolosos (intencionados), pero tamén imprudentes en grande porcentaxe.

Trátase das infraccións penais máis frecuentemente cometidas, dado que existe un destacado número de casos de comisión dos denominados “delitos ecolóxicos”, tal e como se puxo de manifestar nas investigacións realizadas no marco deste proxecto. Poñendo como exemplo os casos analizados polas autoras deste artigo en relación coa realidade española, pode afirmarse que este tipo de comportamentos son obxecto de tratamento frecuente por parte dos nosos tribunais: así, entre os casos analizados poden mencionarse, a título de exemplo, os supostos resoltos polo Tribunal Supremo en Sentenzas de 1 de febreiro de 2011 (STS 47/2011, caso “Huerta Bicho”) e de 8 de novembro de 2011 (STS 1162/2011, caso “El Garrut”).

A mención específica do envelenamento de auga, de escasa frecuencia, pretende abranguer casos distintos dos de contaminación anteriormente presentados. O envelenamento implicaría un perigo para a saúde por tratarse da introdución de substancias tóxicas directamente na auga xa destinada ao consumo humano. Así, pode traerse a colación o presunto caso do envelenamento de botellas de auga mineral, coñecido como “caso Eden”, ou o presunto caso de distribución de auga corrente con substancias naturais tóxicas en Puxín (Ourense)².

Subtracción

A subtracción implica unha obtención ilícita da auga para uso doméstico ou empresarial. Isto supón un evidente prexuízo tanto para o Estado como para os demais usuarios, e implica un descontrol na xestión xusta e eficaz dos recursos hídricos.

Un exemplo estaría constituído polo caso resolto na Sentenza da Audiencia Provincial de Almería de 3 de setembro de 2015 (SAP Almería 345/2015).

Fraude

A fraude implica tamén unha obtención ilícita de auga mediante medios non mecánicos, que, xeralmente, se traduce nunha redución do importe a pagar polo uso deste recurso. A maioría dos supostos de fraude teñen unha procedencia empresarial, dado que pretenden aforrar custes derivados do emprego da auga.

Un posible exemplo deste tipo de condutas estaría constituído polo denominado "caso Cuenca³", no que se denunciaba a presunta facturación ilícita de auga, con base nun acordo entre a empresa subministradora de auga e as empresas consumidoras.

Corrupción

En moitos casos, a verificación das condutas anteriormente indicadas pódese producir grazas á existencia de corrupción na Administración pública, que facilita ou tolera o funcionamento de empresas contaminantes, ou a existencia de fraudes no consumo da auga.

Así, cabe poñer como exemplo as denuncias relativas á presunta pasividade da Administración que provoca resultados de comunicación, como o caso "Aznalcóllar⁴", no que se formulaba a posible responsabilidade do Goberno rexional na contaminación imprudente dos acuíferos da zona, por negligencia na súa xestión, ou o caso "Lago de Sanabria⁵", no que presuntamente se detectaba contaminación no lago por deficiencias na rede de saneamento e depuración das augas residuais.

Terrorismo

Aínda que na realidade práctica non é un risco especialmente destacado, debe sinalarse a posibilidade de cometer delitos de terrorismo que impliquen un risco para a auga destinada para consumo humano.

Aquí cabería destacar como caso, certamente illado, a investigación dunha persoa sospeitosa de ameazar con contaminar as reservas de auga de cámpings, hoteis e vivendas, que resultou absolto por este comportamento, dada a falta de probas, na Sentenza da Audiencia Nacional de 12 de xullo de 2013 (SAN 24/2013, que condena unicamente por delito de enalteamento do terrorismo).

Ataques informáticos

Tendo en conta que tanto na xestión da auga por parte do Estado como no funcionamento das empresas é relevante o emprego de medios informáticos, os posibles ataques a estes sistemas poderían supoñer un risco ou dano para a distribución e o emprego dos recursos hídricos.

Tras a identificación dos riscos máis importantes para a auga, o proxecto pretende ofrecer unha serie de propostas e recomendacións para a mellor prevención e sanción destes comportamentos, e para a reparación dos danos deles derivados.

MEDIDAS DE PREVENCIÓN

En canto á prevención, as estratexias serán diferentes en función da natureza dos riscos ou danos para a auga. Así, en relación coa contaminación / envelenamento, xeralmente, estes delitos provocan danos graves á auga, e consecuentemente aos seres humanos, que se poden estender a grandes áreas territoriais e núcleos de poboación, e os seus efectos son verdadeiramente difíciles ou mesmo imposibles de eliminar. Deste xeito, a mellor estratexia sería previr a produción de danos en vez de castigalos e reparalos. Mecanismos efectivos para esta tarefa poderían ser:

- Realización de Inspeccións ambientais, a nivel local e estatal.

- Establecemento de procedementos claros e específicos para autorizar o funcionamento de novas empresas ou actividades que poidan presentar un risco de contaminación / envelenamento da auga. Aínda que a Directiva europea de prestación de servizos (Directiva 2006/123/CE) pretende simplificar os procedementos administrativos para os prestadores de servizos, a eliminación de complexas licencias administrativas non debería equivaler a ausencia de control efectivo por parte da Administración pública. Dous elementos clave son necesarios: a información para o empresario / prestador de servizos, e controis regulares posteriores relativos ás esixencias ambientais dunha actividade específica.

- Detección e persecución efectiva de prácticas de corrupción, como unha maneira de garantir a efectividade dos controis e inspeccións.

A prevención xoga tamén un papel fundamental noutras tipoloxías de crimes relacionados coa auga. En relación coa fraude e a subtracción de auga, estas poderían ser unhas efectivas medidas de prevención:

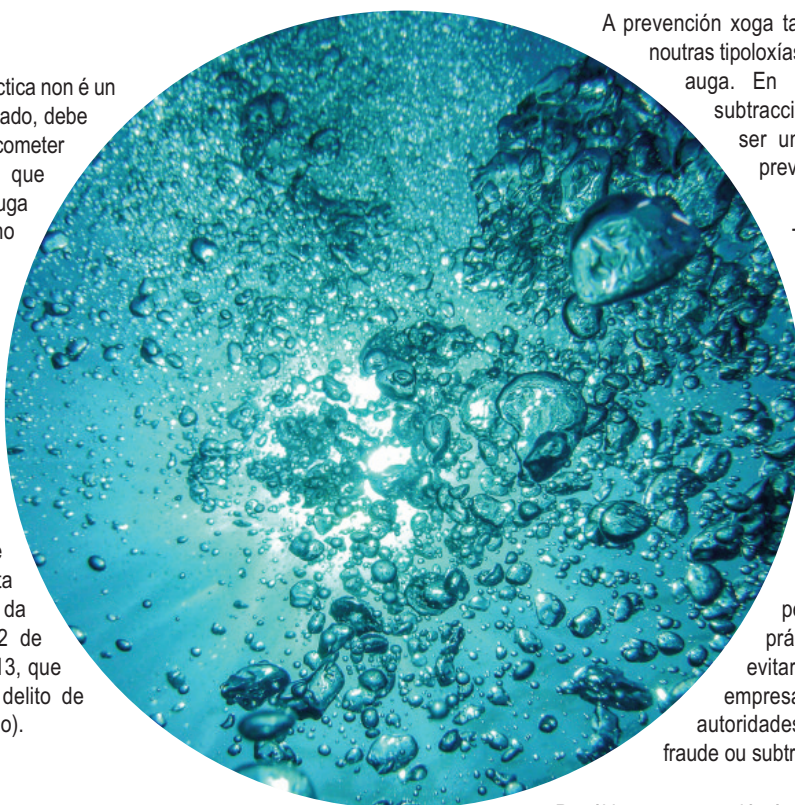
- Deseñar contadores de auga axeitados para evitar a fraude e a subtracción.

- Establecer controis regulares, especialmente en relación coas grandes empresas, para asegurar o pago correcto de taxas e impostos relacionados coa auga.

- Novamente, detección e persecución efectiva das prácticas de corrupción, para evitar posibles acordos entre empresas e funcionarios ou autoridades na comisión de delitos de fraude ou subtracción de auga.

Por último, a prevención é tamén esencial na loita contra o terrorismo e os ciber-ataques relacionados coa auga. Como no caso da contaminación / envelenamento da auga, os efectos prexudiciais desta clase de crimes poden ser moi graves, e a mellor estratexia sería a prevención. Deste xeito, medidas relevantes poderían ser:

- Deseñar sistemas e programas informáticos seguros e de sinxelo manexo no ámbito da Administración pública, para garantir a resistencia aos ciber-ataques, e compartir a información máis relevante entre autoridades de diferentes Estados que posúen competencias diversas

(v.gr. Policía, Administración de xustiza, Axencias tributarias, Oficinas de xestión de subministro de auga).

- Nomear funcionarios ou autoridades especificamente dedicados a garantir a coordinación entre diversas autoridades e Estados para asegurar que toda clase de información relevante sexa tida en conta.

A PERSECUCIÓN DOS “CRIMES DA AUGA” (“WATER CRIMES”)

Polo que respecta á persecución dos crimes relacionados coa auga, sería necesario aprobar leis claras que describan as actividades delitivas e que establezan sancións proporcionadas, e tamén garantir a aplicación axeitada desta lexislación. Medidas específicas neste campo poderían ser as que seguen:

- Aprobar leis claras que describan todas as figuras delitivas, tendo en conta todas as áreas e perspectivas onde a auga pode verse posta en risco: contaminación, envelenamento, fraude, subtracción, ciber-ataques e terrorismo. As sancións deben ser efectivas, intimidantes e proporcionadas. Neste senso, a prisión non debería ser a única ou a principal pena; outra clase de penas poderían ser tanto ou máis intimidantes, por exemplo, as inhabilitacións profesionais ou a prohibición de obter axudas públicas. É tamén importante considerar a responsabilidade das persoas xurídicas, incluso a responsabilidade de tipo penal.

- Asegurar que toda esta lexislación sexa aplicada. Isto require recursos suficientes para a Administración de xustiza e para a Policía.

- Ademais da sanción penal, é moi importante non descoidar a reparación do dano, nomeadamente, nos casos de contaminación / envelenamento da auga, nos que os danos poden ser economicamente moi relevantes. É esencial asegurar a efectiva reparación do dano, incluso a súa execución forzosa. Isto tamén se aplicaría á reparación da vítima noutras tipoloxías de crimes relacionados coa auga, como o terrorismo, a fraude e a subtracción da auga.

A COOPERACIÓN ENTRE OS ESTADOS

A prevención e a persecución efectiva destes crimes non serían posibles sen unha efectiva cooperación entre os Estados. En moitos casos a

comisión do delito ou as súas consecuencias involucran a diferentes países; deste xeito, é esencial a cooperación dos Estados para perseguir e punir o crime, para reparar os seus efectos, ou para establecer controis preventivos efectivos. Así, poderían considerarse os seguintes mecanismos:

- Adoptar convenios internacionais en relación coa prevención, persecución e reparación dos crimes relacionados coa auga. Os convenios vinculantes serían preferibles, especialmente nas áreas nas que este tipo de instrumentos legais poden adoptarse, v.gr. a Unión Europea.

- Crear redes de axentes públicos que traballen nestas áreas, por exemplo Policía, xuíces, inspectores, etc. Compartir información, especialmente a través de redes informáticas, sería esencial para perseguir aos delinquentes ou para asegurar a protección real da auga máis alá das fronteiras dos Estados.

*Luz María Puente Aba (lpuente@udc.es) e Eva María Souto García (esoutog@udc.es) son profesoras e investigadoras de Dereito penal da Universidade da Coruña. Facultade de Dereito, Campus Elviña, A Coruña.

Enlaces de interese

www.watercrimes.eu

Páxina web do Proxecto europeo “Water Crimes”.

www.ewp.eu

Páxina web da European Water Partnership.

ec.europa.eu/environment/water/index_en.htm

Páxina web das actividades da Comisión Europea relacionadas coa auga.

water.europa.eu

Páxina web de The Water Information System in Europe.

Notas:

¹<http://elperiodico.com/es/noticias/sociedad/agua-eden-intoxicacion-restos-fecales-5083365>

²http://ccaa.elpais.com/ccaa/2014/03/27/galicia/1395948205_343730.html

³<http://cuencaalternativa.net/destacadas/tremendo-fraude-en-la-facturacion-del-agua-en-cuenca-denuncian-diversos-colectivos>

⁴http://www.elconfidencial.com/espana/andalucia/2015-07-19/aznalcollar-sigue-contaminada-la-udef-certifica-vertidos-directos-de-la-mina_934081

⁵http://sociedad.elpais.com/sociedad/2014/04/22/actualidad/1398195617_792557.html

